

ЎЗБЕКИСТОН ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИНГ ЕВРОПА СТАНДАРТЛАРИГА ЎТИШИ ШАРОИТИДА ИЖТИМОИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2022-23-15-23>

Саифназаров Исмаил

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси профессори
Тел: +998901862005 E-mail: profis48_48@mail.ru
ORCID 0000-0002-4946-4303

Эрназаров Дилмурод Зухриддинович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси доценти
Тел: +99890186 61 06 E-mail: dilm79@inbox.ru
ORCID: 0000-0002-9669-6166

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон олий таълим тизимининг нинг Европа стандартларига ўтиши шароитида университетларда ижтимоий фанларни ўқитишнинг ўзига хос хусусиятлари кўриб чиқилган, бу ерда бозор механизмларининг олий таълим тизимидаги кадрлар тайёрлаш механизмига таъсири очиб берилган. Масалан, кадрлар тайёрлаш харажатларини камайтириши мақсадида, кадрлар тайёрлашда унинг яхши мутахассис бўлишигина ҳисобга олинади, аммо унинг шахсий фазилатлари, дунёқараши, маданий савияси ҳеч кимни қизиқтирмайди, деб ўқув дастурларида ижтимоий фанлар қисқартирилади. Мақолада нега бугунги кунда шиддатли жараёнлар, давом этаётган иқтисодий-молиявий инқироз, теварак-атрофимиздаги таҳликали зиддиятлар ва “бегона маданиятлар” кенгайиб бораётган бир шароитда маънавий ва жисмонан етук авлодни тарбиялаш масалалари умуммиллий вазифа бўлиб қолаётгани ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар. давлат, ёшлар, олий таълимнинг Европа стандартлари, ижтимоий фанлар, маданият, маънавият, билим, мутахассислар.

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К ЕВРОПЕЙСКИМ СТАНДАРДАМ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Исмаил Саифназаров

Ташкентский государственный экономический университет

Профессор кафедры «Социально-гуманитарных наук»

Ташкент / Узбекистан

Тел: +998901862005 E-mail: profis48_48@mail.ru

ORCID 0000-0002-4946-4303

Эрназаров Дилмурод Зухриддинович

Ташкентский государственный экономический университет

Доцент кафедры «Социально-гуманитарных наук»

Ташкент / Узбекистан

Тел: +998901866061 E-mail: dilm79@inbox.ru

ORCID: 0000-0002-9669-6166

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются вопросы преподавания в ВУЗах общественных наук при переходе к Европейским стандартам высшего образования, где при подготовке кадров работают прежде всего рыночные механизмы. Так, к примеру, чтобы удешевить стоимость подготовки кадров, сокращают в учебных планах общественные науки, считая что при подготовке кадров самое главное чтобы он был хорошим специалистом, а его мировоззрение, культурный уровень, личностные качества никого не интересуют. В статье рассматриваются вопросы почему сегодня в условиях напряженных процессов, продолжающегося экономического и финансового кризиса, опасных конфликтов вокруг нас и экспансии «чужих культур» вопросы воспитания духовно и физически зрелого поколения остаются общегосударственной задачей.

Ключевые слова. государство, молодежь, европейские стандарты высшего образования, общественные науки, культура, знание, специалисты.

THE IMPORTANCE OF STRENGTHENING THE TEACHING OF SOCIO- HUMANITIES IN THE PRESENT AGE OF DEVELOPMENT

Ismail Saifnazarov

Tashkent State Economic University (TSEU)

Department of Social Sciences
E-mail: profis48_48@mail.ru
ORCID 0000-0002-4946-4303

ERNAZAROV DILMUROD ZUHRIDDINOVICH

Tashkent State Economic University (TSEU)
Department of Social Sciences
Uzbekistan, Tashkent,
Email address: dilm79@inbox.ru Mobil: +998901866106
ORCID: 0000-0002-9669-6166

ABSTRACT

In the context of intense processes, the ongoing economic and financial crisis, dangerous conflicts around us and the expansion of "foreign cultures", the issues of educating a spiritually and physically mature generation, educating modern, mature personnel remain a national task. emphasize again. Therefore, this article analyzes the important role of social sciences and humanities in the education of the younger generation. Particular attention is paid to strengthening the teaching of social sciences and the humanities in higher educational institutions.

Keywords. state, youth, social sciences and humanities, culture, knowledge, specialists.

КИРИШ

Жаҳон тараққиёти, жумладан, Янги Ўзбекистон тараққиётининг ҳаракатлантирувчи кучи замонавий юқори малакали кадрлардир. Шубҳасиз, бундай кадрларни олий таълим тизими тайёрлайди. Шунинг учун ҳам бутун дунёда тараққиётнинг тамал тоши бўлган, мамлакатни қудратли, буюк давлатга айлантира оладиган илм-фан, таълим ва тарбияга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Етук кадрлар тайёрлашда ижтимоий фанларнинг роли катта. Президентимиз Шавкат Мирзиёев деярли ҳар бир нутқида ёшлар ва кадрлар тайёрлаш масалаларига алоҳида эътибор қаратаётгани, ижтимоий фанларнинг ўрни беқиёс эканини таъкидлаётгани бежиз эмас, деб ўйлаймиз. Давлатимиз раҳбарининг яқинда нашр этилган “Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси” асарида ҳам ижтимоий фанларни ўқитишни чуқурлаштиришга алоҳида эътибор қаратилган[3; 227-237]. Тадқиқот мақсади: Савол туғилади: нима учун ижтимоий фанларнинг кадрлар тайёрлашдаги ўрни муҳим? Зеро, биз учун бугунги шароитда фуқаролик позициясига эга, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қиладиган, мамлакатимиз ҳаётидаги ўзгариш ва

ислохотларда фаол иштирок этувчи замонавий ва кенг дунёкарашли ёшлар авлодини вояга етказиш ниҳоятда муҳим. Шундай кадрларни тарбияламасак, ёшларимиз бирёқлама шаклланади. Ёш авлод маънавийсиз бўлса, унинг яхши замонавий мутахассис, фаол фуқаро бўлиб шаклланиши амри маҳол бўлиб қолади.

1971 йилда Д. Белл: «Постиндустриал жамият» концепцияси назарий билимларнинг марказий ролини янги технология, иқтисодий ўсиш ва жамиятнинг янги табақаланиши атрофида қуриладиган ўқ сифатида таъкидлайди» [1; билан. 20].

Совет даврида ҳам ижтимоий фанларни ўқитишга алоҳида эътибор қаратилди. Хусусан, фалсафа, тарих, ҳуқуқ, сиёсатшунослик, этика, эстетика каби гуманитар фанлардан дарслар ўтилди. Бироқ, барча ижтимоий фанлар марксизм-ленинизм ғояларига, коммунистик мафкурага бўйсундирилди ва бу асоссиз ғоялар комил инсонни тарбияламади, балки кадрларни боши берк кўчага солиб қўйди. Натижада жамият таназзулга юз тутди. Давлат пароканда эди. Мустақилликнинг дастлабки йилларида мамлакатимизда ижтимоий фанларни янгича нуқтаи назардан ўқитиш йўлга қўйилди.

Бироқ 1990 йилларнинг ўрталарида Ўзбекистонда ижтимоий фанларга бирёқлама технократик ёндашув кузатилди, бу фанларга ўзига хос «бегона» фанлар сифатида қарашлар шакллана бошлади.

Афсуски, узлуксиз таълим босқичларида, айниқса, олий таълим тизимида ижтимоий фанлар қанча ва қайси йўналишларда, қандай шаклда, қандай мазмунда ўқитилиши ҳақида ягона тушунча ҳалигача мавжуд эмас. Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, баъзи узоқни ўйламайдиган мулозимларнинг “ижтимоий фанлардан фойда йўқ” каби нотўғри қарашлари натижасида бу фанларнинг салмоғи ва сифати пасайиб кетди. Бу соҳада тез-тез ўтказилаётган «тажриба»лар, кимнингдир бир фанни киритишга субъектив ёндашуви, бошқасини йўқотиш, кафедралар қўшилиши ва профессор-ўқитувчилар, ижтимоий фанлар ва мутахассислар, профессор-ўқитувчилар сонининг кўпайиши, ҳолатлари меҳнатга нисбатан доимий скептицизм соҳага жиддий зарар етказди. Айнан шу оқимнинг айрим вакилларида шундай: “Биз ва бизнинг фанларимиз керак эмасми, бизга ҳам ҳеч нарса керак эмас. Шунчаки топшириқларни бажариб, фанларимизни ўқитиб ва дарсларимизни ўз вақтида ўтиб юрсак бўлди, деган тасаввур шаклланишига сабаб бўлган. Бироқ ижтимоий ва гуманитар фанлар – тарих, фалсафа, ҳуқуқ, археология,

шарқшунослик, тилшунослик, адабиёт, санъатшунослик ва бошқа фанларда юксак натижаларга эришилди[3; 232].

Таниқли олим С. Г. Кара-Мурза “Ғарб мактаби ҳақида гапирар экан, шундай таъкидлайди: “Буржуа жамияти шахссиз ишчи кучи, завод ва идоралар каби тўлдиришга мажбур бўлган одамлар массасига муҳтож эди. Инсонни эркин ва мустақил фикрлашга ўргатувчи билимлар тизими зарур. “Ҳурматли фуқаро, ишчи ва истеъмолчи” мактабни тарк этиши керак эди” [2; 139].

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Европа олий таълим тизимига мурожаат қиладиган бўлсак, биз ҳақиқатан ҳам замонавий Ғарб воқеликлари билан дуч келамиз, бу ерда мутахассиснинг ахлоқий моҳияти муҳим эмас. Президентимиз ҳам ўз китобида бугунги ёшларнинг дунёқарашини шакллантиришда ижтимоий фанларнинг ўрнини кўрсатади. Бугун Янги Ўзбекистонимизга нафақат яхши мутахассислар, балки ўз тарихи, миллий анъаналарини яхши биладиган юксак маълумотли, юксак маданиятли фуқаролар ҳам зарур.

Бизнинг фикримизча, Президентимизнинг мазкур тавсия ва талаби олий ўқув юртлирида ижтимоий фанларни ўқитишни жиддий қайта кўриб чиқиш, ижтимоий фанларни ўқитишни бойитиш учун етарли асос, деб ҳисоблаймиз. Дарҳақиқат, ижтимоий соҳа бошқа техно-иқтисодий, савдо, молиявий ва иқтисодий тармоқлар каби катта тўғридан-тўғри даромад келтирмайди. Аммо жамиятнинг маънавий бўшлиғи туфайли юзага келадиган оқибатлар, ҳалокатлар тузатиб бўлмас офатларга олиб келиши мумкинлигини бугун ҳаётнинг ўзи исботлаб турибди. Афсуски, юртдошларимиз орасида бундай ҳаракат тарафдорлари ҳам бор. Ижтимоий фанлардаги бўшлиқ натижасида глобал таҳдид бўлган диний ақидапарастлик ва унинг оқибатларидан бири бўлган глобал терроризм, жаҳолатга, нафратга асосланган диний оқимларнинг пайдо бўлишига олиб келди.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ ВА УЛАР МУҲОКАМАСИ

Олий таълим тизимидаги ярим асрдан кўпроқ илмий-педагогик, ижтимоий – сиёсий фаолиятимиз жараёнидаги тажрибамиз, кузатувимиз ва доимий таҳлилимиз баъзи фикрларни билдиришга асос беради. Балки ижтимоий фанларни қисқартириш орқали, уларни ўқитмасдан ҳам етук мутахассислар тайёрлаш мумкин. Лекин миллат учун қайғурадиган ҳақиқий ватанпарварни, оилапарвар, юртпарвар, меҳр оқибатли инсонларни тарбиялаш

ижтимоий фанларни ўқитмасдан амалга ошириш анча қийин кечади деб ҳисоблаймиз. Учинчи Ренессанс даври ҳақида қанча гапирмайлик, унинг моҳиятини ижтимоий-гуманитар фанлар ёрдамисиз ёшлар онгига сингдириб бўлмайди. Ижтимоий фанлар Учинчи Ренессанс даврининг бошланиши ва ривожланишининг «катализатори»дир. Халқни, миллатни уйғотадиган куч айнан ижтимоий ва гуманитар фанлардир.

Таниқли олим М.Шелер таъкидлаганидек, “таълим “бирор нарсага ўргатиш” эмас, касб-хунар, мутахассислик, ҳар қандай маҳсулдорлик учун, ҳатто ундан ҳам кўпроқ, таълим бундай тайёрлаш учун мавжуд эмас” [4; 31].

Бугун биз замонавий билим ва технологияларни, иқтисодиётни пухта эгаллаган авлодни тайёрлашимиз керак. Бундай мутахассисларни тайёрлашда табиий-техника ва махсус фанлар ҳам асосий омил бўлиб хизмат қилиши шубҳасиз. Бироқ, халқ ва жамият, миллат ва давлат манфаатларини ўйлайдиган, ўзини юрт манфаати йўлида кўрадиган, ислохотлар ва ижтимоий ҳаётга дахлдорлигини ҳис этувчи, етук инсонларнинг янги авлодини тарбиялаш учун фақат шу фанларнинг ўзи етарли эмас. Давлат ва жамият манфаатлари йўлида ҳалол меҳнат қилган, бу борадаги барча ижтимоий ҳақириқ ва мурожаатларга жавоб берадиган аждодларимиз авлоди таъсирида тарбияланганмиз. Уларнинг ривожланишида ижтимоий фанлар тизими муҳим роль ўйнаганини ҳаммамиз биламиз.

Демак, ижтимоий фанларга эътибор бермаслик натижасида дунёқараши бир ёқлама, фақат ўзи ҳақида ўйлайдиган, халқ, давлат ва жамият тўғрисидаги ёт ғояга эга бўлган ёшлар авлоди пайдо бўлди, яъни чет элдаги “йўқолган авлод”. Президент Шавкат Мирзиёев “Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси” асарида бундан 60-70 йил аввал Иккинчи жаҳон урушидан кейинги қийинчилик ва моддий тақчиллик йилларида ишлаб чиқилган ва асосан, маънавият ва гуманитар таълимга пул сарфлаш зарур эмас, деб ҳисобланган ва мутлақ ғоясизликка асосланган ижтимоий концепцияси оқибатларининг қандай бўлганлиги ҳаммамизга маълумлиги ҳақида алоҳида эслатади[3; 234]. . Шунинг учун биз ижтимоий фанларни ўқитишга пул сарфлашдан кўрқмаслигимиз керак. Беш йилдан сўнг, ўн йилдан сўнг сарфланган маблағлар эътибордан четда қолмаганига гувоҳ бўламиз. Жанубий Корея, Япония, Сингапур каби мамлакатлар тажрибаси ҳам таълимни молиялаштириш ўз самарасини берганини дунёга кўрсатди. Ижтимоий фанларни ўргатиш учун маблағни аясак, эски услубга қайтамиз. Ҳеч қандай ҳолатда бунга йўл қўйилмаслиги керак.

Шу боис таълим тизимининг барча бўғинларида ижтимоий фанларни қандай тақсимлаш, ўқув ва амалий соатларни қандай ташкил этиш бўйича махсус концепция ишлаб чиқиш зарурати туғилди. Бинобарин, “Узлуксиз таълим тизимида ижтимоий фанларни ўқитишнинг тартиби ва тамойиллари тўғрисида”ги қонунни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш зарур. Шу муносабат билан 2022-2030 йилларда Ўзбекистон Республикасининг узлуксиз таълим ва тарбиясини инсонпарварлаштириш стратегиясини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш мақсадга мувофиқдир [3; 227-237]. Шундагина биз миллий иқтисодиётимизнинг барча соҳаларида ҳар томонлама билимга кенг дунёқарашга эга замонавий кадрлар тайёрлай оламиз. Дарҳақиқат, биз буюк ниятлар билан пойдевор қўяётган Янги Ренессанс даври юртимизда мана шундай улкан бойликларни яратиш, халқимиз турмушини яхшилаш, келажак авлодларга муносиб мерос қолдиришга хизмат қилади.

Шунингдек, ижтимоий фанларни боғча, бошланғич синфлардан бошлаб ахлоқ ва маънавиятга оид асосий тушунча ва талабларни ўргатиш шаклида олиб бориш, олий таълим муассасаларида “Ижтимоий фанларни ўқитиш концепцияси”ни ишлаб чиқиш, Янги Ўзбекистон – обод, демократик давлат куриш, Учинчи Ренессанс даври профессор-ўқитувчилари, ижодкор зиёлилар энг катта куч эканлиги, уларнинг масъулиятли фаолиятини қўллаб-қувватлаб, уларга муносиб меҳнат ва турмуш шароити яратилиши ўта муҳимлигини алоҳида қайд этиш зарур.

Ривожланган мамлакатларда университетларнинг бозор муносабатларига асосланган Европа кредит-модул тизимига тўлиқ ўтиши муносабати билан ижтимоий фанларни ўқитишнинг кўпайиши - таълим харажатларини ошириши ва уларнинг рақобатбардошлигини пасайтириши мумкин ва бу ҳолда, бизнинг фикримизча, бу харажатлар давлат бюджети ҳисобидан қопланиши керак. Зеро, бу фанлар Янги Ўзбекистоннинг келажак авлодида янги дунёқарашни, фаол фуқарони шакллантиради. Нодавлат олий ўқув юртларида эса ижтимоий фанларни ўқитиш тўлиқ давлат буюртмаси тарзида бўлиши ва шу орқали ёшларимизни “оммавий маданият” мафқурасидан ҳимоя қилишимиз мумкинлигини унутмаслигимиз керак.

ХУЛОСА

Ижтимоий фанларни таълим соҳаларига ажратиш зарур. Масалан, педагогика ва гуманитар фанлар, муҳандислик, иқтисод ва бизнес соҳаларининг ҳар бири ўқув режаларига алоҳида ижтимоий фанлар киритилиши мақсадга

мувофиқ. Жумладан, иқтисод ва бизнес соҳаси учун “Иқтисодий таълимотлар тарихи”, “Фалсафа(диншунослик, логика, ахлоқ, эстетика)”, “Бизнес ҳуқуқи”, “Социология” фанларининг киритилиши бўлажак иқтисодчиларнинг умумий касбий тайёргарлик даражасига ижобий таъсир қилади деб ўйлаймиз.

Иккинчидан, ижтимоий фанларнинг дастурларини тузишда университет йўналиши хусусияти албатта ҳисобга олиниши муҳим. Биз фаолият юритаётган Тошкент давлат иқтисодиёт университетида Фалсафа фани дастури ва Дарслигини яратишда ҳар бир мавзунини иқтисодиёт билан боғладик, ундан ташқари “Прагматизм-тадбиркорлик фалсафаси”, “Фалсафада “Номо Economicus”(иқтисодий инсон) тушунчаси” каби алоҳида мавзулар киритдик. Талабаларнинг мустақил таълимини самарали ташкил этиш мақсадида “Менинг ҳаёт фалсафам”, “Менинг оилам – менинг бахтим” ва бу йилнинг номланиши билан боғлаб “Менинг маҳаллам-менинг фахрим” каби мавзуларда назарий билимларни амалиёт билан боғлаш учун алоҳида лойиҳалар ишлаб чиқилган, буни бажариш жараёнида талабалар ўз маҳаллаларини тўлиқ ўрганиб, маҳалланинг таниқли кишилари билан суҳбат қурадилар, чиройли тақдимотлар тайёрлайдилар ва бу тақдимотлар маҳаллаларда университет ўқитувчилари, талабалари, Ёшлар иттифоқи вакиллари ва тьютерлари ҳамда маҳалла фаоллари иштирокида ўтказилади.Энг яхши тақдимот тайёрлаган талабалар модий ва маънавий рағбатлантирилади.

Учинчидан, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигида ижтимоий фанларни ўқитиш бўйича махсус бошқарма ва жамоатчилик асосида ижтимоий фанларни ўқитишни мувофиқлаштирувчи Эксперт кенгашини ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Тўртинчидан, “Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси” асосида университет ва институтларда Ўзбекистоннинг энг янги тарихи, фалсафа (мантик, этика, эстетика), диншунослик, ижтимоий антропология, сиёсатшунослик, социология, ҳуқуқшунослик фанлари йўналишларга қараб ўрганилиши керак, бу эса тайёрланаётган мутахассисларнинг умумий маданиятини юксалтириши шубҳасиз.

Бешинчидан, келгусида Ўзбекистонда Ижтимоий-гуманитар фанлар университети ташкил этиш ва бу йўналишда чуқур мутахассислик тайёрлашни йўлга қўйиш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Олтинчидан, Ўзбекистон ОТМларининг бозор муносабатларига асосланган Европа кредит-модул тизимига тўлиқ ўтиши муносабати билан, университетларда, шу жумладан нодавлат олий таълим муассасаларида ҳам,

ижтимоий фанларни ўқитиш харажатлари давлат буюртмаси шаклида давлат бюджети ҳисобидан қопланиши керак, шу орқали биз бағрикенг замонавий дунёқарашга эга фаол фуқароларни шакллантиришга эришамиз.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, олий ўқув юртларида ижтимоий фанларни ўқитишни кучайтириш - миллий маданият, анъаналарни асраб-авайлаш, ёшларни ўз Ватанига мухаббат руҳида тарбиялаш, замонавий воқеликни муносиб идрок этишга ёрдам берадиган фалсафий тафаккурни шакллантириш, шунингдек экстремизм, коррупция ва бошқа замонавий таҳдидларга қарши курашда ёшларда маънавий иммунитетни шакллантиришга хизмат қилади.

REFERENCES

1. Bell D. The coming of postindustrial society. N. Y., 1973;
2. Кара-Мурза, С. Г. Советская цивилизация. От Великой Победы до наших дней / С. Г. Кара-Мурза. – М.: Изд-во Эксмо, Изд-во Алгоритм, 2005. 768 с.
3. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. Ташкент, 2022. 444 б..
4. Шелер М. Избранные произведения. - М., 1994.
5. Saifnazarov, I. (2019). Innovative methods of forming spiritual immunity of youth (on an example of Tashkent State University of economics experience). *Astra Salvensis*, 7(s1), 355-362.
6. Saifnazarov, I., Abdullakhanova, G., Alimatova, N., Qudratova, U. (2020). The main trends of increasing the role of the teacher in the innovative development of Uzbekistan . *International journal Advansed Science and Technology*, 5,1771-1773.
7. Umarjonov, S.S. (2021). Ijtimoiy – gumanitar fanlarni o‘qitishda Fahridin Roziyning ontologik qarashlarining o‘rni va ahamiyat. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(9), 1029-1038.
8. Муминов, А. Г. (1999). Национальная политика независимого Узбекистана и пути ее реализации в духовно-культурной сфере (теория и практика).
9. Муминов, А. Г. (2019). Реформы в образовании Узбекистана: состояние и перспективы. *Бюллетень науки и практики*, 5(9).
10. Muminov, A., Muminov, O., & Norov, S. (2020). Social partnership in uzbekistan: Status and prospects. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 9(2), 5876-5878.